

Jan Hunin, *Het enfant terrible Camille Huysmans. 1871-1968*, Amsterdam, Meulenhof-Kritak, 1999, 589 pp., ill., 998 BeF, ISBN 90-6303-8089.

Toen Camille Huysmans in 1968 overleed was er over die figuur enkel een onuitgegeven biografie van Albert Van Laar, een dun boekje van Julien Kuypers en een Vlaamse Pocket waarin Robrecht Roemans en Hilda van Assche een aantal van zijn geschriften hadden ondergebracht. Het echte Huysmansonderzoek kwam pas in de jaren zeventig op gang, met eerst een colloquium in 1971 waarvan de acta werden gepubliceerd en dan vanaf 1974 een reeks boeken met een commentarierende uitgave van stukken uit het Huysmans-archief, waarvan Denise Deweerdt, Wim Geldolf, Henk van Daele, Herman Balthazar en José Gotovitch delen voor hun rekening namen. Vanaf de jaren tachtig viel het onderzoek nagenoeg stil, en pas in 1996 verscheen een monografie over Huysmans' rol als secretaris van de Tweede Internationale tijdens de Eerste Wereldoorlog van de hand van Wim Geldolf.

De opmerking van één van de pioniers van het Huysmans-onderzoek dat "*de tijd voor een biografie nog niet gekomen was*" werd voor de jonge historicus Jan Hunin de handschoen in de ring die hij wenste op te nemen. Met Lode Wils uit Leuven als promotor en Herman Balthazar uit Gent als co-promotor zette hij er de beuk in, doorploegde de archieven van Huysmans zelf en van zijn medespelers in archiefbewaarplaatsen in Amsterdam, Antwerpen, Bilzen, Budingem, Brugge, Brussel, Gent, Hasselt, Louvain-la-Neuve, Luik, Manchester en Moskou, depouilleerde systematisch een veertigtal kranten en tijdschriften, interviewde een tiental bevoorrechte getuigen, en bestudeerde de publicaties van Huysmans zelf. Vanzelfsprekend nam hij ook kennis van de uitvoerige secundaire literatuur. Of de tijd voor een biografie nu gekomen was of niet, in elk geval heeft Hunin er voor gezorgd dat ze er nu is.

Vorig jaar verscheen zijn tot boek omgewerkte proefschrift: een biografie van Camille Huysmans in één kloek en goed in de hand liggend boekdeel, geschreven in een zwerige stijl, gepresenteerd als een verdere uitwerking van het gedicht *Portret van een man* dat Paul de Mont in 1946 schreef: "*Dien kop'gen kop, als een kruk op een stok gegeven op zijn langen peez'gen nek, / hoe zou ik hem kerven en in welke spijs, / dien grijzen wijzen denkerskop?*" In 23 hoofdstukken met beeldende titels zien we Huysmans evolueren van "*een kind van Bilzen*" tot "*filoloog*", "*politiek dier*", "*kraaiende haan*", "*gevallen aartsengel*", "*man van Stockholm*",

“*Cavalier seul*”, “*escamillo*”, “*Belgische De Gaulle*”, “*meeuw op één poot*”, “*éminence grise*” en heel die tijd door: “*socialist*”. Er zit vaart in. De auteur presteerde iets wat onmogelijk werd geacht, want Huysmans’ grote politieke bedrijvigheid in een lang actief leven liet een berg archief achter, een enorme correspondentie waarbij het moeilijk leesbaar handschrift van Huysmans een extra probleem opleverde. Het was voor heel wat voorgangers van Hunin die dachten aan een biografie over Huysmans een onoverkomelijk obstakel. Zelfs de bekende Nederlandse historicus en hoogleraar Jan Romein, die in 1947 bij de uitreiking van een eredoctoraat aan Camille Huysmans in zijn *laudatio* had laten vallen dat hij er spijt zou van hebben “*het schrijven uwer biografie aan een Belg te moeten overlaten*” kwam in 1961 niet verder dan een – door de uitgever niet aanvaarde – inleiding (waaraan hij de titel had gegeven *Camille de Grote*), en liet vervolgens het plan varen.

De keerzijde van dit totnogtoe niet gepresterde titanenwerk is natuurlijk dat de criticus op onderdelen gemakkelijk tekorten en oppervlakkigheden kan aanwijzen. Zo ontbreekt iedere thematisering van de problematiek van het biografisch genre en een systematische bronnenkritiek, en is er op een tweede niveau – in de voetnoten – vooral verwijzing naar bronnen maar geen discussie met de interpretaties die in de bestaande literatuur naar voren komen. Blijkbaar wil de auteur – zonder te willen polemiseren – vooral de lezer meeslepen in de vaart van een kleurrijk verhaal waaruit de contouren van “*het enfant terrible*” inderdaad naar voren komen. Dat lijkt me een bewuste keuze en dat is natuurlijk het goed recht van de auteur.

Maar minder verdedigbaar lijkt me dat ook de plaats van Huysmans in het ideologische veelvormig socialisme van voor de Eerste Wereldoorlog onvoldoende is uitgewerkt. Iedereen die ooit wel wat heeft gelezen van Marx, Lenin of Trotski of over de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging, krijgt het gevoel dat de auteur zich te weinig heeft verdiept in de ideologische discussies en tegenstellingen die het socialisme van rond de eeuwwende (en daarna) verdeelden. Waarom Huysmans bijvoorbeeld het epitheton “*Jacobijn van het socialisme*” krijgt is me niet duidelijk. Hier wreekt zich wellicht het feit dat de tijd nodig voor de verwerking van de grote massa bronnenmateriaal, te weinig ruimte heeft gelaten voor het bestuderen van het socialisme in de literatuur.

Voor dit tijdschrift is vooral van belang wat de biografie ons leert over Huysmans en de Vlaamse beweging. Al blijft de band van Huysmans met de Vlaamse beweging doorheen het hele boek wel een rode draad, vier momentopnamen verdienen een blik van naderbij, want ze krijgen de eer als titel voor een hoofdstuk te fungeren: *de kraaiende haan van 1910*, *de minister van Kunsten en Wetenschappen halfweg de jaren twintig*, *het Compromis des Belges in 1929* en *het geval dr. Martens in 1938*.

Huysmans was zelf onderhevig geweest aan verfransing, toen hij vanaf 1881 in het atheneum van Tongeren terecht kwam (p. 96). Die verfransing had voor

hem als goede kant dat hij perfect tweetalig werd, al bleef hij zijn hele leven lang wel Frans spreken met een “*boers*” accent (p. 97). In 1898 had Huysmans zich even uitgesproken voor de Gelijkheidswet, maar die ‘Vlaamse bevlieging’ verdween in de jaren erna. Pas vanaf 1904 koos hij opnieuw voor de Vlaamse beweging, maakte tijdens de verkiezingscampagne van 1906 in Brussel naam als flamingant, en bleef in de jaren daarna ijveren voor Nederlandstalig onderwijs en voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, al was hij geen lid van de Tweede Hogeschoolcommissie van 1907. Albéric Deswarte en August Vermeulen moesten hem toen over de brug halen om zijn handtekening te zetten (p. 99). Met de katholiek Frans van Cauwelaert en de liberaal Louis Franck vormde Huysmans vanaf december 1910 het trio van de kraaiende hanen die in gezamenlijke meetings pleitten voor de vernederlandsing van Gent (p. 100). Hij slaagde er in maart 1911 in de Gentse socialistische leider Edward Anseele samen met Van Cauwelaert en Franck zijn handtekening te laten zetten onder het wetsvoorstel voor de vernederlandsing van Gent dat door de hogeschoolcommissie was uitgewerkt (p. 105). “*De campagne voor de Gentse universiteit legde Huysmans geen windeieren*”, aldus Hunin (p. 106). Mij blijft daarbij onduidelijk in welke mate Huysmans de Vlaamse kaart trok omdat dit gunstig was voor hemzelf en de Belgische Werkliedenpartij (BWP) in Vlaanderen, en tot op welke hoogte – als dat al het geval was – hij zijn socialisme ondergeschikt maakte aan zijn Vlaamse overtuiging. Ik heb de indruk dat voor Huysmans – ook na 1914 – de Vlaamsgezindheid eerder een instrument bleef en zijn socialisme – met inbegrip van het electorale succes van de BWP – het hoofddoel.

In de regering Pouillet-Vandervelde (1925-1926) en in de eerste (driedelige) regering Jaspar (1926-1927) was Huysmans als minister van Kunsten en Wetenschappen verantwoordelijk voor het onderwijs. Hij hield in de sinds de ‘Nolfwet’ van 1923 tweetalige Gentse universiteit een “*grote schoonmaak in het professoren-corps*” door de Nederlandsonkundige professoren die in de overwegend Nederlandstalige afdelingen college gaven de laan uit te sturen, en te vervangen door nieuwkomers (p. 251). In het Brusselse lager onderwijs probeerde hij de wet van 1914, waarin volgens Huysmans stond dat de moedertaal de onderwijstaal moest zijn (en er dus geen ‘*liberté du père de famille*’ bestond) te doen toepassen, en zo een halt toe te roepen aan wat Huysmans noemde “*la dénationalisation des enfants*” (pp. 253-254). Bevestigd in zijn functie in de regering Jaspar, zette Huysmans die politiek verder, en boekte een aantal resultaten, zowel in Brussel als op andere plaatsen in het land, bijvoorbeeld in Leuven waar het Frans als verplicht vak uit de eerste vier jaren van het lager onderwijs werd geschrapt (p. 256); ook op het middelbaar onderwijs richtte Huysmans zijn aandacht, maar het hoger onderwijs bleef wat in de kou (p. 257). Toen de socialisten in oktober 1927 uit de regering stapten, kwam er een einde aan Huysmans’ ministerschap. De balans ervan op Vlaams gebied was zeker positief, al waren Huysmans’ omzendbrieven en beslui-

ten geen wetten zodat zijn opvolger de klok voor een stuk kon terugdraaien (p. 257).

Van het *Compromis des Belges* dat op 16 maart 1929 werd gepubliceerd door Jules Destrée en Camille Huysmans was volgens Hunin de essentie dat het territorialiteitsprincipe werd erkend, al voegt hij eraan toe dat “*iedereen het compromis een beetje op zijn eigen manier kon uitleggen*”. In de lopende tekst signaleert Hunin vooral verzet ertegen vanuit Brusselse socialistische kringen (p. 269), maar blijft hij vaag wat de betekenis was van dat *Compromis* en vooral, over wat het ons kan leren over de plaats die Huysmans in de bredere Vlaamse beweging daardoor innam. In voetnoot verwijst hij wel naar de interpretatie van Wils die in 1973 als eerste de echte (vanuit Vlaamsgezind standpunt: beperkte) betekenis ervan aanduidde.¹ In tegenstelling tot wat tot dan toe ook in de geschiedschrijving werd aangenomen (zie het artikeltje van Mieke Claeys-Van Haegendoren in de eerste *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*) en wat vandaag nog door de Waalse beweging wordt geloofd (bv. door Philippe Destatte), aanvaarden de historici intussen Wils’ interpretatie namelijk dat het compromis wel de ééntaligheid van Wallonië en van de Franstalige officieren en ambtenaren voorzag, maar dat het mogelijkheden openliet voor tweetaligheid van Vlaanderen in administratie en onderwijs (zie Chantal Kesteloot in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* 1997² en Hendrik Defoort in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 1998³). Hunin heeft dankzij nieuw bronnenonderzoek in Moskou wel de positie van Destrée beter kunnen bepalen dan Wils het deed: ondanks het verzet van Brusselse socialisten gaf hij het verfranst houden van de Gentse universiteit op.

Hunin schrijft dat wel maar signaleert niet – consequent met zijn afkeer van polemiseren met bestaande literatuur – dat hij op dat punt Wils verbetert zodat de lezer die niet echt zelf gaat vergelijken met wat vroeger geschreven werd dat niet opmerkt. Zonder daarom – zoals Jean Stengers eens in zijn boek over de koningskwesitie gedaan heeft – bij elke ‘nieuwe vondst’ een asteriskje te plaatsen, zou Hunin door enige dialoog met de bestaande literatuur het de lezer gemakkelijker hebben gemaakt, te zien waar hij vernieuwend is.

1. L. WILS, Bormsverkiezing en Compromis des Belges. Het aandeel van de regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide wereldoorlogen, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 4, 1973, nr. 3/4, pp. 265-330, ook opgenomen in L. WILS, *Vlaanderen, België en Groot-Nederland*, Leuven, 1994, pp. 321-383.

2. Het is toch de moeite waard de recente interpretatie ervan door Kesteloot, de specialiste bij uitstek van de Waalse beweging, te citeren: “*Or, tels quels, ces principes (van het Compromis) ouvrent non pas la voie à l’homogénéité linguistique régionale mais bien au bilinguisme ou même la présence de communes francophones en Flandre*”, C. KESTELOOT, *Etre ou vouloir être. Le cheminement difficile de l’identité wallonne*, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 1997, nr. 3, pp. 181-201, citaat p. 187.

3. H. DEFOORT, *Compromis des Belges*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tiel, 1998, pp. 1782-1783.

De auteur maakt trouwens ook hier geen pas op de plaats om het flamingantisme van Huysmans op dat moment preciezer te definiëren. Door de tweetaligheid te aanvaarden stond Huysmans toen ‘achter’ bij wat in brede kringen van de Vlaamse beweging als doelstelling werd vooropgesteld: namelijk het ‘minimum-programma’ van territoriale ééntaligheid. Dat programma werd toen ook verdedigd door de christelijke arbeidersbeweging als geheel: drie dagen voor het *Compromis* verscheen, verklaarde het ACW de volledige ééntaligheid van het openbaar leven in Vlaanderen te eisen. Hunin vermeldt dat wel maar voegt er haast verontschuldigend direct aan toe dat het ACW gemakkelijk spreken had omdat het drievierden van zijn leden in Vlaanderen rekruteerde. Vervolgens blijft hij vaagweg Huysmans als de kampioen van de Vlaamse beweging voorstellen, al was dat dan een kampioen die “*zelf minder gelukkig was met het principe van de eentaligheid der landsdelen*” en die “*er nooit een geheim van had gemaakt dat hij er weinig voor voelde om Vlaanderen op het scherp van de snee te vernederlandsen*” (p. 273). Ook na een verkiezingsnederlaag en nog tot een paar weken voor het buitengewoon partijcongres van de BWP op 9-10 november had Huysmans nog verklaard dat hij niet van plan was om de taalminderheden te laten vallen, wat impliceerde dat hij nog een soort tweetaligheid in Vlaanderen wilde handhaven. Pas op het congres zelf, waar de BWP in stilte het *Compromis* begroef en de eentaligheid van Vlaanderen als principe erkende, liet Huysmans “*schoorvoetend*” zijn pleidooi voor bescherming van anderstalige minderheden varen (p. 273). Onder invloed waarvan of van wie dat gebeurde, wordt niet vermeld. Net zoals voor de ideologische positionering binnen het socialisme is er dus ook in deze kwestie in Hunins tekst sprake van een zekere vaagheid.

Het hoofdstuk over de *affaire Martens* begon in oktober 1938, toen deze arts, een ter dood veroordeelde voormalige activist, door eerste minister Spaak benoemd werd in de nieuw op te richten Vlaamse Academie voor Geneeskunde (p. 353). Toen die in januari 1939 plechtig werd geïnstalleerd kwamen daar relletjes uit voort en een door de liberalen uitgelokte regeringscrisis. Mede onder druk van Huysmans liet Spaak Martens niet vallen en moest daarom het ontslag van zijn regering indienen. In de daaropvolgende pogingen om een nieuwe regering op de been te brengen gebruikte Huysmans het geval Martens om het principe van de cultuurautonomie – dat vooral de splitsing inhield van het ministerie van Openbaar Onderwijs – te realiseren, en was in ruil voor toegevingen op dat vlak wel bereid Martens te laten vallen, maar uiteindelijk werd er niets van gerealiseerd. Wat Huysmans met de term cultuurautonomie – in 1913 ontleend aan Otto Bauer – twee decennia later precies bedoelde, wordt niet echt duidelijk gemaakt.

In het besluit van het boek stelt de auteur dat “*Huysmans’ opvattingen over Vlaamse beweging en onderwijs een marxistische onderbouw*” hadden (p. 500). Meer dan een verwijzing naar taalgrens = sociale grens komt daar als ‘bewijs’ niet aan te pas. De indruk blijft bestaan dat de biografie weliswaar het hele leven van

Huysmans in krachtige streken borstelt, iets wat totnogtoe niet gebeurde en in die zin verdienstelijk werk is, maar dat anderzijds diepergravende analyses van politieke ontwikkelingen en precieze positioneringen van de hoofdfiguur – doorheen een sterk veranderende geschiedenis – tussen de plooiën zijn gevallen.

Wat blijft, is een portret van Huysmans als *“Jantje Contrarie: de flamingant die de rechten van de Franstalige minderheid verdedigde, de ‘franskiljon’ die in de Vlaamse beweging een hoofdrol speelde en de republikein, die met koningin Elisabeth flirtte, de marxist die het communisme verafschuwde, de antifascist die op de bres sprong voor de slachtoffers van de repressie, de antiklerikaal die de rechten van het vrije onderwijs verdedigde, de vrijmetselaar die aanstuurde op een rooms-rode coalitie, de intellectueel die zijn populariteit aan het gewone volk te danken had...”* (p. 504). Huysmans was inderdaad een ongelooflijk veelzijdige figuur, een echte ‘enfant terrible’ en dus ook: een man die zich niet zo gemakkelijk in één boek laat vangen.

In 1995 reageerde de Belgische historische wereld aangenaam verrast toen de Amerikaanse historica Janet Polasky haar biografie publiceerde van Emile Vandervelde, de patron van het Belgische socialisme maar ook de voorzitter van de Tweede Internationale. Die positieve appreciatie was wellicht meer ingegeven door het feit dat een Amerikaanse zich de moeite getroostte Frans en Nederlands te leren om ‘onze geschiedenis’ te kunnen schrijven, dan door de intrinsieke waarde van dat boek. Hunins werk over de secretaris van de Tweede Internationale, een internationale figuur van wellicht groter formaat dan Vandervelde, vormt daarop een complement, dat zeker qua kwaliteit niet minder moet worden ingeschat. Het zou tegen die achtergrond te hopen zijn dat de auteur zijn portret van Huysmans op een nog meer synthetische manier in een internationale taal ook voor het bredere forum zou willen brengen. Een herwerking die hem zou toelaten met enkele van de hier gesignaleerde opmerkingen rekening te houden. Dat intussen de ‘niet te realiseren’ biografie er toch ligt, is alvast geen geringe verdienste.

LOUIS VOS
NAAMSEVEST 162, B-3000 LEUVEN